

DIFERENCIACIJA PRI PRIDOBIVANJU OSNOVNIH GEOGRAFSKIH POJMOV NA RAZREDNI STOPNJI OSNOVNE ŠOLE

Vojka Stepančič^x

Uvod

Pedagoška znanost že vrsto let daje pobude in istočasno postavlja tudi zahteve po čim večjem samostojnem delu učencev v šoli. Izhodišče šolskega dela so vzgojnoizobraževalni smotri z jasno postavljenimi cilji po enkratni poglobljeni obravnavi vsebin. Vsak učenec pa naj bo enakopraven sodelavec v učnem procesu. K temu dodajmo še hotenja mladih, kot je zapisal F. Strmčnik (SP str. 398 - 1982), da današnji učenci želijo in zahtevajo, da se jim šola prilagodi, da jih bolj upošteva kot subjekt razvoja in človečenja. Učitelj pa se bo moral, kot glavni izvajalec in posredovalec vsebin, pri svojem delu opredeliti za poti, ki se bodo najbolj približale nakazanim pedagoškim zahtevam ob istočasnem upoštevanju zanimanj in želja učencev, individualnih nagnjenj in socialnih nasprotij. Za realizacijo teh ciljev daje veliko možnosti diferencirano delo, tako da so učenci diferencirano zaposleni, da uporabljajo diferencirani didaktični material in da so učne vsebine in poti v učnem procesu prilagojene njihovim sposobnostim.

V naslednjem sestavku je nakazanih nekaj razmišljanj, kako naj bi se diferenciacija vključevala v pouk pri predmetu SND in SD pri pridobivanju osnovnih geografskih pojmov s poudarkom za nadaljnje geografsko izobraževanje v osnovni šoli.

Vzroki za uvajanje diferenciacije

Učitelj se pri svojem delu neprestano srečuje s situacijami in problemi, ki ga silijo, da bi vse učence čim bolj aktivno vključeval v učni proces. Učni načrt sicer predpisuje za vse učence nekega razreda isto učno snov z enakimi vzgojnoizobraževalnimi smotri, vendar izkušnje kažejo, da sta tako obseg kot vsebina znanja pri učencih zelo različna. Prav zato bo učitelj moral oblikovati delo tako, da bo vanj vključeno znanje učencev, razlike med njimi, moral bo upoštevati sposobnost učenčevega izražanja, mišljenja in interese. Diferencirano in individualizirano delo pri pouku se tem zahtevam močno približuje zaradi razlike v sposobnosti abstraktnega dojetanja in istočasno tudi čustvenih odnosov. Če k temu dodamo še didaktična načela pri pouku SND in SD, ki zahtevajo zavestno pozornost učencev, sposobnost analize in sinteze, abstracije in posploševanja, smo prišli do pokazateljev, ki vodijo k diferenciaciji učnega procesa.

V pedagoški literaturi zasledimo dve ekstremni skupini diferenciacije:

^x dipl. geog., predavatelj, Pedagoška akademija, 61000 Ljubljana, Alendejeva, glej izvleček na koncu Obzornika

zunanjo - vertikalno in
notranjo - horizontalno.

V našem primeru je predvsem pomembna notranja diferenciacija. Več razlogov govori v njen prid. Naj naštejemo nekaj najpomembnejših: nima trdne organizacijske oblike, temveč je prilagojena potrebam vsakokratne učne situacije. Možna je pri vseh učnih oblikah, še posebno pri skupinski in individualni in je usmerjena proti prevladi frontalne. Namesto enoličnosti pouka nastopi mnogoličnost. Za doseganje postavljenih ciljev pa je potrebno razdeliti učence vsaj v tri skupine, tako da:

- sami pridobivajo in širijo vsebino,
- jo utrjujejo,
- pri delu jim pomaga učitelj.

Ko te zahteve apliciramo na pridobivanje pojmov pri SND in SD, ugotovimo, da so po tej poti veliko lažje uresničljive. Poleg tega si na tej stopnji ne bomo mogli privoščiti takega razkošja, da bi učenec spoznal vse pojme in si jih tudi zapomnil, trdi J. Medved (Priročnik za učitelje OŠ). Zato tudi nujna opredelitev za klasifikacijo in pridobivanje tistih pojmov, ki jih bo učenec rabil pri poglobljanju in širjenju znanja, saj so upoštevane individualne razlike učencev, njihove izkušnje, pojmovni obseg, besedišče in kvaliteta pojmov.

Vrste diferenciacije

Možnosti klasifikacij pri notranji diferenciaciji je nedvomno več. V tem sestavku sta prikazana konkretna primera, ki sta pri pouku SND in SD najbolj pogosta.

V prvem primeru gre za prikaz pridobivanja geografskih pojmov na osnovi neposrednega opazovanja. Predvsem v prvih treh razredih osnovne šole naj bi učenci z lastnim opazovanjem in delom pridobivali pojme. Ta težnja je pogojena z več vzroki, in sicer: v trajni osvojitvi pojmov, v iskanju in ugotavljanju njihovih bistvenih značilnosti, medsebojne povezanosti in vzročnosti, razvijanju ustvarjalnosti ter odgovornosti do opravljenega dela.

Oglejmo si prvi primer:

Tretji razred osnovne šole.

Predznanje: Živimo ob morju. Učenci že vedo, da je morje ogromna vodna površina, da je voda slana, morje nam daje hrano, nas povezuje s svetom itd.

Učna enota: Razčlenjena obala. **Pridobivanje pojmov:** morska obala, zaliv, polotok, otok, rt.

Smoter: Učenci na osnovi opazovalnih nalog na terenu ugotavljajo značilnosti posameznih površinskih oblik razčlenjene obale.

Potek dela: Učenci so razdeljeni v delovne skupine, vsaka je dobila skico z vprašanji. Potek dela je enoten za vse učence.

Opazuj morsko obalo in ugotovi!

Kateri del kopnega imenujemo obalo? Opiši jo! Kam se zajeda zaliv in kakšno obliko ima? Opazuj in opiši polotok in otok! Kateri del kopnega je rt? Pri delu si pomagaj s skico! Po vrnitvi v razred naj bi urejanje in utrjevanje pridobljenega znanja potekalo diferencirano v treh skupinah:

- učenci izdelujejo zemljepisno skico razčlenjene obale in vanjo vnašajo pridobljene geografske pojme;
- na peskovniku učenci oblikujejo razgibanost obalnega področja na osnovi pridobljenih pojmov;
- pri utrjevanju, odpravljanju nejasnosti in izluščenju bistva učencem pomaga učitelj.

Povzetek: Učenci so tako prišli do znanja na osnovi individualnih sposobnosti in lastne aktivnosti.

Kot pri vsakem delu se tudi ob uvajanju diferenciacije učitelj znajde v dilemi, ki izhaja iz naslednjega: ali naj učenec ve, da je dobil lažjo ali težjo nalogo, kar vzbuja zlasti pri slabših učencih občutek nesigurnosti. Odgovor na to ni tako preprost. Zaupanje v učencih bomo krepili tako, da skupine ne bodo trajno zasnovane, temveč bomo dopuščali gibanje iz ene v drugo. Smiselnost tega dela je v tem, da pravilno obremenimo vse učence. S tem ko dajemo boljšim učencem težje naloge, jih silimo k razvijanju njihovih sposobnosti in odpravljanju premajhne obremenitve, ki vodi v lenarjenje, zapravljanje časa in v lahko delo, medtem ko pri slabših učencih z lažjimi nalogami dosegamo prav nasprotno. Krepimo jim samozavest, s pravilno mero obremenjenosti jih vodimo do cilja, da ne obupajo in ne prenehajo z delom. Torej z diferenciacijo pripeljemo učence pri pouku tako daleč, da delajo, kolikor zmorejo po svojih sposobnostih in se istočasno navajajo na premagovanje težav.

Drugi primer:

Četrty razred osnovne šole.

Učna enota: Kraški pojavi.

Smoter: Učenci s pomočjo učbenika, slikovnega materiala in učnih sredstev pridobijo naslednje pojme: vrtača, uvala, kraško polje, ponikalnica, požiralnik, presihajoče jezero.

Potek dela: Učencem razdelimo naloge in jih grupiramo. Učenci na osnovi skic v učbeniku str. 75, 76 ugotovijo vzroke za nastanek kraških pojavov;

- učenci s pomočjo diapozitivov primerjajo med seboj posamezne oblike na Krašu in jih opišejo;
- učencem damo slikovni material o kraških pojavih in jih navajamo na opazovanje bistvenih značilnosti.

Povzetek: Temeljna diferenciacija pri tem postopku je miselno delo. Učenci ugotavljajo, primerjajo, sklepajo in posplošujejo.

Za zaključek lahko strnemo naslednje: Predmet SND in SD na razredni stopnji s svojo vsebinsko kompleksnostjo daje prvo osnovo naravoslovnim in družboslovnim predmetom, med drugimi oblikuje tudi temeljna znanja iz geografije. Ko se učitelj opredeli za diferencirano delo pri pouku, mora upoštevati temeljno zahtevo vzgojnoizobraževalnega smotra za vsestrani učenčev razvoj. Učni proces uravna tako, da v njem najde mesto vsak učenec. Z diferenciacijo pri SND in SD začinjamo razvijati sposobnosti, ki se že kažejo, ali pa se že postopno oblikujejo, to so posebna nagnjenja, zanimanja in znanja. Z diferenciacijo utrjujemo tudi posebna in manjkajoča znanja, oblikujemo miselne procese ter upoštevamo vzgojne naloge, kot so krepitev učenčeve samozavesti, volje, učnih motivov, discipliniranosti, delavnosti in kolektivne povezanosti. Navedene naloge torej vodijo učitelja pri njegovem delu k humanim odnosom in doseganju boljših rezultatov v učnem procesu in ustvarja optimalne pogoje za učenje v višjih razredih osnovne šole.

Literatura

1. France Strmčnik: Učna diferenciacija in individualizacija v samoupravni socialistični šoli, Sodobna pedagogika 1983/ 1-2, Ljubljana 1983
2. France Strmčnik: Marksistična opredelitev in utemeljitev učne diferenciacije in individualizacije, Sodobna pedagogika 1982/ 9-10, Ljubljana 1982
3. France Strmčnik: Diferenciacija in individualizacija šolstva "realnega" socializma, Sodobna pedagogika 1982/1-2, Ljubljana 1982
4. France Strmčnik: Nekatera evropska šolska reformna gibanja v drugi polovici 20. stoletja v duhu diferenciacije in individualizacije pouka, Sodobna pedagogika 1981/9-10, Ljubljana 1981
5. Jože Vogrinc: Notranja diferenciacija pri pouku matematike v osnovni šoli, Sodobna pedagogika 1975/3-4, Ljubljana 1975
6. M. Cencič: Spoznavanje narave in družbe za 3. razred osnovne šole, Priročnik za učitelje, Ljubljana 1977

7. Jakob Medved: Pouk geografije v osnovni šoli - priročnik za učitelje, Ljubljana 1977
8. Marija Košak - Tomaž Weber: Slovenija moja ožja domovina, Spoznavanje družbe za 4. razred osnovne šole, Ljubljana 1980
9. Marija Košak: Ekskurzija kot oblika geografskega izobraževanja, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980
10. Vojka Stepančič: Metodični pristop pri oblikovanju geografskih pojmov v osnovni šoli, Modernizacija pouka geografije, Ljubljana 1980